

ARAŞTIRMA

ANNE-BABA TUTUMLARININ ADOLESANLARIN KENDİLİK KAVRAMI ÜZERİNE ETKİSİ

Filiz ADANA*

Yasemin KUTLU**

Alınış Tarihi:05.02.2008

Kabul Tarihi:27.05.2008

ÖZET

Bu çalışma 12-15 yaş grubu arasındaki adolesanların benlik kavramını ve benlik kavramının gelişiminde anne-baba tutumlarının etkisini belirlemek amacı ile “tanımlayıcı” ve “ilişki araştırmacı” olarak yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı Kağıthane İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilköğretim okullarının ikinci kademesinde öğrenim gören öğrenci ve bu öğrencilerin anne-babaları oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise Kağıthane ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı kura yöntemi ile belirlenen 4 ilköğretim okulunda öğrenim gören, araştırma kriterlerine uyan ve istatistik uzmanının belirlediği sayıya göre seçilen 320 öğrenci ve bu öğrencilerin anne-babaları oluşturmuştur. Öğrencilere kendilerini tanıttı anket formu ve Piers Harris’in Çocuklar için Öz-Kavramı Ölçeği; bu öğrencilerin anne-babalarına kendilerini tanıttı anket formu ve PARI Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği uygulanmıştır.

Annelerin ve babaların PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde annelerin “aşırı annelik” ($\bar{X}=49.51\pm 8.42$) ve “sıkı disiplin” ($\bar{X}=43.04\pm 9.04$); babaların da “sıkı disiplin” ($\bar{X}=44.36\pm 7.59$) alt boyut puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Adolesanların benlik kavramı puanları $\bar{X}=58.36\pm 9.95$ olup anne-baba tutumlarının adolesanların benlik kavramı üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlar doğrultusunda bulgular tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adolesan, kendilik kavramı, anne-baba tutumu

ABSTRACT

The Effect of Parent Attitudes on Self Concept of the Adolescents

The present study had been conducted to be a “defining” and “relationship researcher” study in order to determine the self concept of the adolescents between the ages of 12-15 and the effect of their parents attitudes in the progress. The research had been done on the students who have been educated in the 6.,7. and 8. classes of the primary schools of Ministry of Education Kağıthane District Directorate of Education and the parents. The samples of the research were 320 children obtaining the research criteria, who have been educated in 4 primary schools selected in lots among the schools of Kağıthane District Directorate of Education and selected according to the number determined by the statistic expert and the parents of these children. The students are given both questionnaire forms describing themselves and Self Concept Scale in Children of Piers Harris, also the parents are given both questionnaire forms describing themselves and PARI Family Life and Child Breeding Attitude Scale.

When investigated of score that mother taken from under dimension of PARI is high score that taken from “over caring motherhood” ($\bar{X}=49.51\pm 8.42$) and “hard discipline” ($\bar{X}=43.04\pm 9.04$) father taken from under dimension of PARI is high score that taken from “hard discipline” under dimension ($\bar{X}=44.36\pm 7.59$).

The values of the adolescent's self concept was $\bar{X}=58,36\pm 9,95$ and it has been realised that the attitudes of the parents are effective on the self concept of the adolescents. According to these results, findings had been negotiated and suggestions had been made.

Keywords: Adolescent, self concept, parents attitude

* Adnan Menderes Üniversitesi Aydın Sağlık YO (Yrd. Doç. Dr)

** İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik YO (Yrd. Doç. Dr)

GİRİŞ

Kişi, yaşam boyunca gelişen bir varlıktır ve bu süreç boyunca iyi bir kendilik gelişimi ruh sağlığı açısından önemlidir. Kendilik ve kendilik anlayışı, birbirleriyle ilgili olan öğeleriyle, bebeklik çağında gelişmeye başlar ve hayat boyu gelişmeye devam eder. Kendilik kavramı, insan kişiliğinin temelinde bulunan ve birey için çok önemli olan algı, duygu ve düşüncelerin bütünü olarak tanımlanır. Yine kendilik kavramı insanın kendini algılayış ve kavrayış biçimidir. Kişinin kendini nasıl görüp, nasıl değer biçtiğini anlatır; kişinin kendisiyle ilgili kafasında çizdiği bir görünümdür ve dünyayı seyrettiği bir gözlük gibidir ve 4 bölümden oluşmaktadır. Bunlar kimlik, beden imajı, kendilik saygısı ve rollerdir. (Öner 1997, Altunay ve Öz 2006, Öztürk 1997, Parley et al. 1997, Türkçapar 1995).

Çocukluktan başlayarak insanların çevrelerindekiyle kurdukları iletişim bir yandan insanın toplumsallaşması, diğer yandan da kendisini tanımasını sağlar. Doğumdan itibaren çocuk, çevresini saran sosyal ve fiziksel çevreye uyum savaşı verirken en büyük desteğini anne babasından alır. Özellikle anne-baba çocuğun kişiliğinin oluşumunda önemli rol oynayan ilk özdeşim modelleridir. Yaşamın amacı olan ve yaşama anlam katan çocukların sevgi, saygı ve anlayış içinde büyütülmeleri toplumda katılımcı, kendine güvenen ve üretken bireyler olmaları açısından çok önemlidir (Aruoba 2005, Güney 2006).

Aile içindeki tutumlar, özellikle de anne-baba tutumları, aile üyelerinin kendilik kavramının oluşumunda ve sürdürülmesinde anahtar rol oynar. Çocuk yetiştirme tutumları toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılıklar gösterdiği gibi, o toplumdaki aileler arasında da farklılıklar gösterebilir. Bir toplumda her sosyoekonomik grubun kendi kültürüne, hayat felsefesine ve kendi değer sistemine sahip olduğu, farklı sosyal sınıflardaki ebeveynlerin farklı

çocuk yetiştirme tutumu, farklı ödül ve ceza anlayışı ile çocuklarını yetiştirdikleri söylenmektedir. Bununla beraber sevgi ve sevecenlikle ele alınan, güvenli ve demokratik aile ortamında yetişen çocukların olumlu kendilik geliştirdikleri; belirsiz, güvensiz, soğuk aile ortamında yetişen çocukların olumsuz kendilik geliştirdikleri bilinmektedir (Kulaksızoğlu 2003, Yıldırım 2006).

Haktanır ve Baran (1998), Aştı (1997) yaptıkları çalışmalarda kendilik saygısı ile anne baba tutumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmektedirler. Demokratik anne baba tutumu çocuğun yüksek kendilik saygısına sahip olmasına neden olurken, otoriter ve ilgisiz tutum düşük kendilik saygısına neden olmaktadır.

Bu çalışma, İstanbul ilinde 12-15 yaş grubu arasındaki adolesanların kendilik kavramını ve kendilik kavramının gelişiminde anne-baba tutumlarının etkisini belirlemek amacı ile “tanımlayıcı” ve “ilişki arayıcı” bir çalışma olarak planlanmıştır.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın yapıldığı bölge Anadolu'nun her yerinden göç eden, değişik sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip bireylerin yaşadığı, daha çok gecekondu tipi yapılaşmanın var olduğu İstanbul'un bir bölgesidir.

Araştırmanın evrenini Milli Eğitim Bakanlığı Kağıthane İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ilköğretim okullarının ikinci kademesinde öğrenim gören 11280 öğrenci ve bu öğrencilerin anne-babaları oluşturmuştur.

Araştırmanın örneklemini Kağıthane ilçesi Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 27 okul içerisinden kura yöntemi ile belirlenen 4 ilköğretim okulunda öğrenim gören, araştırma kriterlerine uyan, araştırmaya katılmaya istekli ve istatistik uzmanının belirlediği sayıya göre gelişigüzel olasılıksız örneklem yöntemi ile seçilen 320 öğrenci ve bu öğrencilerin

anne-babaları oluşturmuştur. 6. Sınıflarda 60 erkek, 55 kız, toplam 115 olgu; 7. sınıflarda 60 erkek, 46 kız, toplam 106 olgu; 8. sınıflarda 57 erkek, 42 kız, toplam 99 olgu bulunmakta idi. (Araştırmacının başında çocuklara ve anne-babalara toplam 550 anket uygulanmış, ancak araştırma kriterlerine uymayan 230 anket değerlendirme dışı bırakılmıştır.)

Araştırmaya katılmaya istekli, anne-babaları ile birlikte yaşayan, evde üvey anne-baba bulunmayan, parçalanmış bir aileden olmayan, 12-15 yaş grubu içerisinde olan öğrenciler ve onların anne-babaları araştırma kapsamına alınmıştır.

Araştırmada literatür doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan ve uzman görüşüne sunulan, olguları tanıtıcı (Anne, baba ve çocuk için ayrı ayrı olmak üzere) anket formu; çocukların öz güvenleri ve öz kavramları, kendileriyle ilgili algılamaları ve değerlendirmelerini ölçmek için kullanılan Piers ve Harris'in (1969) geliştirdiği Çataklı ve Öner (1987) tarafından Türkçe'ye uyarlamasının yapıldığı Piers-Harris Çocuklar İçin Öz-Kavramı Ölçeği; Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu'nu ölçmek için Schafer ve Bell'in (1958) geliştirdiği, Compte,

Compte ve Özer tarafından 1978'de Türkçe'ye uyarlaması yapılmış olan Parental Attitude Research Instrument (PARI) kullanılmıştır (Öner 1997).

Verileri toplarken öncelikle araştırma kriterlerine uyan öğrenci ve anne-babalarından izin alınmış formlar önce öğrencilere uygulanmıştır. Anket Formu ve Piers Harris'in Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği hakkında çocuklara kısa bir açıklama yapılmış, uygulama süresi 30 dakika zaman almıştır. Daha sonra anne-babalar için hazırlanan anketler ve PARI Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçekleri kapalı zarflar içinde ailelere götürülmek üzere öğrencilere verilmiş ve tekrar toplanmıştır. Araştırma kapsamına alınan okullardan resmi izin ve araştırmaya katılan bireylerden yazılı onam alınmıştır.

Veriler toplandıktan sonra, t test, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), korelasyon istatistik testleri ile değerlendirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmaya katılan öğrencilerin %56.6'sı erkek, %43.4'ü kız olup yaş ortalaması 12'dir.

Tablo 1. Anne ve babaların PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar

PARI	ANNE				BABA			
	En küçük	En büyük	\bar{X}	SS	En küçük	En büyük	\bar{X}	SS
Demokratik tutum ve eşitlik tanıma	18.00	36.00	26.97	4.05	13.00	35.00	26.53	3.70
Sıkı disiplin	24.00	62.00	43.04	9.04	26.00	63.00	44.36	7.59
Ev kadınlığı rolünü reddetme	18.00	49.00	32.64	6.72				
Geçimsizlik	7.00	23.00	16.02	3.75	6.00	24.00	15.67	3.79
Aşırı annelik	24.00	64.00	49.51	8.42				

Annelerin PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde "aşırı annelik" ($\bar{X}=49.51\pm 8.42$) ve "sıkı disiplin" ($\bar{X}=43.04\pm 9.04$) alt

boyutundan alınan puanın yüksek olduğu babaların PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar incelendiğinde yine "sıkı disiplin" alt boyutundan alınan

puanın ($\bar{X}=44.36\pm 7.59$) yüksek olduğu bulunmuştur.

Türk toplumunun aile yapısında baskılı otoriter tutuma sık rastlanır ve anne-babalar çocukların bağımsız kişiliklere sahip olarak yetişmeleri konusunda genellikle pekiştirici değil baskıcıdır. Aşırı koruyuculuk da sık rastlanan bir başka anne-baba tutumu olarak gözlenmektedir. Daha çok anne çocuk ilişkisinde ortaya çıkan bu durumda, annenin çocuğunun sorumluluklarını üzerine almasıyla çocukların

özzerk bir birey olarak yetişmeleri engellenmektedir.

Hızel'in (1999) annelerin PARI'nin "sıkı disiplin" alt boyutundan aldıkları puanları yüksek bulması bizim çalışmamızla paralellik göstermektedir.

Köknel (1997) Türk ailesinin temel özelliğinin geleneksel ve baskıcı olduğunu söylemekte, ancak değişme sürecinde bulunan Türk toplumunda aile yapısındaki, bireyler arası ilişkilerin de değişmeye uğradığını belirtmektedir.

Tablo 2. Çocukların Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanlar

PHÇÖÖ	En küçük	En büyük	\bar{X}	S.S.
Bedensel görünüm ve nitelikleri	0.00	10.00	6.72	2.34
Popülerite, sosyal beğenirlik ya da gözde olma	1.00	11.00	8.80	2.19
Kaygı	0.00	13.00	6.60	2.73
Davranış ve uyum	5.00	16.00	12.44	2.15
Mutluluk ve doyum	2.00	13.00	9.50	2.55
Zeka ve okul durumu	0.00	7.00	4.91	1.55
TOPLAM	28.00	76.00	58.36	9.95

Çocukların Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-kavram Ölçeği puanı ($\bar{X}=58.36\pm 9.95$) olup; "davranış ve uyum" alt boyutundan alınan puan ($\bar{X}=12.44\pm 2.15$) en yüksek bulunmuştur (Tablo 2).

Kendilik, yaşantımızın en önemli yönlerinden biridir. Kendilik insan kişiliğinin temelinde bulunan ve çok önemli olan algı, duygu ve düşüncelerin bütünü olarak tanımlanır.

Aştı'nın (1997) 12-16 yaş grubu öğrencilerde yaptığı çalışmada kendilik kavramını 53.97 ± 9.71 bulması; Altınsoy'un (1999) 9-16 yaş grubunda yaptığı

çalışmada 60.13 ± 9.77 bulması; yine Tataroğlu ve arkadaşlarının (2006) 15-17 yaş grubu öğrencilerde benlik saygısını orta düzeyde bulması bizim çalışmamıza paralellik göstermektedir.

Altınsoy'un (1999) araştırmasında ailesiyle birlikte yaşayan çocukların Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-kavram Ölçeği alt boyutlarından aldıkları puanlarda "davranış ve uyum" alt boyutundan alınan puanı en yüksek bulmuş olması bulgularımızı desteklemektedir

Tablo 3. Annelerin PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar ile çocuklara uygulanan Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği alt boyutlarının korelasyonu

PARI/PHÇÖÖ	Bedensel görünüm ve nitelikleri	Popülerite, sosyal beğenirlik ya da gözde olma	Kaygı	Davranış ve uyum	Mutluluk ve doyum	Zeka ve okul durumu	Toplam
Demokratik tutum ve eşitlik tanıma	0.221	0.169	0.213	0.286	0.218	0.230	0.33
Sıkı disiplin	-0.243	-0.264	-0.365	-0.238	-0.393	-0.211	-0.39
Geçimsizlik	-0.226	-0.179	-0.314	-0.207	-0.408	-0.166	-0.22
Aşırı annelik	-0.066	-0.117	-0.257	-0.134	-0.213	-0.062	-0.36
Ev kadınlığı rolünü reddetme	-0.141	-0.067	-0.265	-0.173	-0.260	-0.083	-0.21

Annelerin PARI'nin "sıkı disiplin" ve "geçimsizlik" alt boyutları puanları ile Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği "kaygı" ve "mutluluk ve doyum" alt boyutları ve toplam puanları arasında negatif zayıf bir ilişki olup; PARI'nin "demokratik tutum ve eşitlik tanıma" alt boyutu ile Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği toplam puanı arasında ise pozitif zayıf bir ilişki bulunmuştur (Tablo 3).

Aştı (1997) aile değerlendirme ölçeğinden alınan puan ortalamalarının sağlıklılık eğilimi gösterdikçe öğrencilerin kendilik kavramı puanlarının arttığını saptamıştır.

Haktanır Baran (1998) çalışmaları arasında hem kız hem de erkeklerin anne babalarını demokratik olarak algılayışlarındaki artışa paralel olarak kendilik saygılarında da bir artış olduğunu, buna karşılık otoriter ve ilgisiz tutumlardaki artışla birlikte gençlerin kendilik saygısı düzeylerinde düşme olduğunu bildirmiştir.

Tablo 4. Babaların PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar ile çocuklara uygulanan Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği alt boyutlarının korelasyonu

PARI/PHÇÖÖ	Bedensel görünüm ve nitelikleri	Popülerite, sosyal beğenirlik ya da gözde olma	Kaygı	Davranış ve uyum	Mutluluk ve doyum	Zeka ve okul durumu	Toplam
Demokratik tutum ve eşitlik tanıma	0.096	0.042	-0.015	0.134	0.019	0.133	0.08
Sıkı disiplin	-0.014	-0.048	-0.075	-0.006	-0.101	-0.034	-0.05
Geçimsizlik	-0.010	0.081	-0.082	0.007	-0.134	0.059	-0.03

Babaların PARI'nin alt boyutlarından aldıkları puanlar ile çocuklara uygulanan Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-Kavram Ölçeği alt boyutları puanları arasındaki ilişkiye bakılmış ve bir ilişki bulunmamıştır (Tablo 4).

Araştırmamızda annelerin tutumu ile çocuğun kendilik kavramının gelişmesi arasında bir ilişki bulunmasına rağmen babanın tutumu ile bir ilişki

bulunamamıştır. Annelerin PARI'nin sıkı disiplin ve geçimsizlik alt boyutlarından aldıkları puanlar arttıkça çocuklarda kaygı ve mutluluk-doyum alt boyutları puanlarının düşmesi bize annenin aşırı disiplinli ve geçimsiz olmasının çocukların duygularını tam olarak yaşayamamasına ve olaylar karşısında duyarsızlaşmasına neden olduğunu; bununla birlikte geleneksel aile yapımızdan kay-

naklanan babaya karşı zorunlu ve mesafeli bir saygının olması ve babayla ilişkinin azlığından dolayı, annenin çocuğun kendilik kavramının gelişimi üzerinde daha etkili olduğunu bize düşündürmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak yaptığımız çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda annelerin aşırı kontrol eden, mücadelecı ve çocuklarının bağımlı olmasını isteyen bireyler olduğu, aynı zamanda hem annelerin hem de babaların çocuklarını

zorladıkları ve anne-babaların mutlak hakimiyetine inandıkları düşünülebilir. Piers Harris'in Çocuklar İçin Öz-kavramı Ölçeğinden alınacak en yüksek puanın 80 olacağı düşünülürse, anne-babaların gösterdikleri bu tür tutumların çocukların kendilik kavramını olumsuz etkilediği söylenebilir.

Araştırmanın genellenebilmesi için farklı öğrenci ve aile gruplarıyla da çalışma yapılması ve benlik kavramı gelişimini etkileyen diğer faktörlerin de (öğretmen, kardeş, akran grupları v.b.) çalışmalarda ele alınması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Altınsoy Y (1999). Aile ortamında ve yetiştirme yurtlarında yetişen 9-16 yaş grubu çocuk özkavramlarının karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniv. Sađl. Bil. Enst. İstanbul.

Altunay A, Öz F (2006). Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin benlik kavramı. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 46(59): 46-59.

Aruoba O (2005) Benlik. Metis Yayınları, İstanbul, 12-50.

Aştı N (1997). Ergenlerde kendilik kavramı ile aile ve ruh sağlığı ilişkisi. XIX. Pediatri Günleri Çocuk ve Adolesan Hastalıklarına Psikososyal Yaklaşım Programı ve Özet Kitabı. Türkiye Milli Pediatri Derneđi, Grafik Sanatlar Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. İstanbul, 17.

Charles H (2000). Cooley's Looking glass self. <http://bambi.acc.nccu.edu/huang/soci2400/chapter2/sdl004.htm>.

Gergen JK, Gergen MM (1986). Social psychology. 2. Edition, Springer Verlag, New York.

Güney Ü (2006). Kuramsal yaklaşım ve Türk sosyolojisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21 (2): 509-542.

Haktanır G, Baran G (1998). Gençlerin benlik saygısı düzeyleri ile anne baba tutumlarının algılamaının incelenmesi. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi 5(3): 134-141.

Hızel M (1999). Okul çocuklarında (7-12 yaş) görülen enürezis ve enkoprezis sıklığının aile tutumu ile ilişkisi. Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniv Sađl. Bil. Ens. İstanbul.

Köknel Ö (1997). Zorlanan insan. 3. Basım, Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 64-68.

Kulaksızoğlu A (2003). Kişisel Gelişim Uygulamaları, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Lindenfielt G (1997). Kendine Güvenen Çocuk Yetiştirme, Çev: Tümer G., 1. Basım, Hyb Yayıncılık, Ankara.

Öner N (1997). Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 443-448, 538-542.

Öztürk M O (1997). Ruh sağlığı ve bozuklukları. 7. Basım, Hekimler Yayın Birliđi, Ankara, 69-89.

Parley JM, William K E, Ronald J (1997). Annual review of psychology. P.O.Box. Printed and Bound in the United States of America, California, 243.

Tatođlu N, Ocağı A, Öztürk Ö (2006). Zonguldak il merkezinde 15-17 yaş grubu lise öğrencilerinde benlik saygısının akademik başarıya etkisi, 50. Milli Pediatri Kongresi Kitabı, Antalya.

Türkçapar MH (1995). Kendilik psikolojisi ve temel kavramları. Türk Psikiyatri Dergisi 6(2): 125-131.

Yıldırım İ (2006). Anne Baba Desteđi ve Başarı, Anı Yayıncılık, Ankara.